

MIT TALÁLSZ EBBEN A KÖNYVBEN?

A könyvtárhasználat tantárgy 6-9. osztályos tanulók számára készült kötetét tartod a kezdedben, amely a modern könyvtár hagyományos és újszerű információs lehetőségeivel foglalkozik.

A következő kérdésekre keressük a választ: *Mi is a könyvtár, miért használjuk? Milyen fajtái vannak? Pontosan mire számíthatunk az egyikben és mire a másikban? Miket tárolnak még itt a könyveken kívül, és hogyan használjuk azokat? Mit jelent az, hogy a számítógépes világhálózatok révén „a könyvtárak falai leomlanak”? Hogyan igazodjunk el a rengeteg forrás között? Ha már összegyűjtöttük a számunkra érdekes dolgokat, hogyan dolgozzuk fel a bennük rejlő ismerteket?*

lényeges dolog, tanuld meg

figyelmeztetés, tanács

Hallottad már?

érdekségek, furcsaságok

KÉRDÉSEK

kérdések, gyakorló feladatok

A könyvben csillaggal (*) megjelölt fogalmakról, szakkifejezésekről olvashatsz a kislexikonban. Az illető dolog szabatosabb meghatározását ott találod meg.

Ha a munkád során bármikor bizonytalanná válsz, bátran kérj segítséget tanáraidtól!

Jó munkát!

KÖNYVTÁRHASZNÁLAT? EZT MINDENKI TUDJA...

Mindenki volt már kisebb-nagyobb könyvtárban, s nagyjából el is tud igazodni az ott felkínált szolgáltatások között. Te is kerestél már biztosan kötelező olvasmányt az iskolai könyvtárban, és az is előfordulhatott, hogy valamilyen fogalomnak utána kellett nézni egy kézikönyvben. Ha most azt mondanám, hogy lexikon, szótár vagy katalógus, többé-kevésbé meg tudnád határozni, mire gondoltam. Talán meg is mosolyognál, ha olyasmit kérdeznék, hogy mi a könyv, mit nevezünk újságnak és így tovább...

Ám ha varázsütésre bekerülnél egy modern könyvtárba, rögtön kiderülne: mennyire mást és többet jelent egy könyvtár, mint azt első pillanatban gondolnád. Rögtön feltűnne például, hogy az olvasók fürtökben lógnak a számítógépeken... Aztán észrevennéd, hogy a könyvtáros nem könyveket, bekötött újságokat vagy folyóiratokat ad át egy olvasónak, hanem egy csillogó kis lemezt, amit aztán a számítógépbe helyeznek. Az is feltűnne később, hogy egyesek fejhallgatókkal ülnek az asztalnál vagy éppen a számítógép előtt, mások pedig arról beszélnek, hogy a témájukhoz találtak olvasnivalót a világ túlsó felén, egy másik számítógépen.

A könyvtárhasználók furcsa emberek, mert megsárgult papírokat és számítógépes dolgokat egyaránt „fogyasztanak”. Láthatóan egy könyv vagy más írásmű olvasásához más könyvek is kellene... Talán még az is megfordul a fejedben, hogy az iskolai könyvtárak is többet tudhat, csak nem néztél eléggé körül és nem használod ki a lehetőségeit.

Gondold végig: milyen könyvtárakat ismersz környezeteden? Írd le a köztük észrevehető különbségeket! Az iskolai kirándulás alkalmával meglátogatott könyvtárak is bekerülhetnek a csoportosításba.

AZ ISMERETSZERZÉS ÚTJAI

AZ INFORMÁCIÓ

Ha a bennünket körülvevő világot meg akarjuk ismerni, akkor annak jellemzőit kell számba vennünk. Sokszor ezekre az ismeretekre mi magunk vagyunk kíváncsiak, így mi járunk utána a dolgoknak. Legtöbbször azonban a világ kéretlenül is eláraszt bennünket ismeretekkel, amiket aztán tudatosan vagy akaratlanul is feldolgozunk, beépítjük azokat tudásunkba. Adatokat nem csak mi emberek szerzünk be, illetve adunk át egymásnak, hanem a többi élőlény, sőt a gépek is.

Számítógéppel és a több ezer éves könyvtárosi ismeretekkel felvértezve talán elboldogulunk az információözönben

Az információkkal, azok fogyasztásával, feldolgozásával azért szükséges foglalkoznunk, mert minden ember termel és fogyaszt információt, másrészt pedig korunkban komoly gazdasági erővé vált. Egyre többen foglalkoznak információ előállításával és feldolgozásával. A mai fejlett világban az információval közvetlenül vagy közvetve foglalkozók száma meghaladja a termelésben dolgozók számát! A technikai haladás pedig elképesztő jövőt sejtet informatikai szempontból. Az utóbbi évtized elhozta számunkra a tömeges műholdas televíziós és rádiós adásokat, hetente milliónyi új dokumentummal szaporodik a mára több milliárd oldalnyi információt hordozó internet*, s 1998-ban üzletkebe került a 4,7–17 GB kapacitású DVD* lemez, gyorsan követve a CD-ROM* igazán tömegessé válását.

Alig terjedt el a CD-ROM technológia, máris küszöbön az újdonság, a sokkal nagyobb kapacitású DVD (=Digital Versatile vagy Video Disk)*

Mennyi információ! Az ember csak kapkodja a fejét!

Az informatika és a számítástechnika az élet minden területén jelen van, a tőzsdén pl. fokozottan

Hallottad már?

Sokan próbálták az információ fogalmát elhelyezni a világban. Érdekes az az elgondolás, miszerint az anyag maga az Univerzum alapeleme, az energia adja mindezekhez a mozgást, és a harmadik lényeges meghatározó az információ, amely a részek és az egész kapcsolát, elrendeződését adja.

Mindez nem csupán örömteli esemény, mert **rengeteg árnnyoldala is van**. Nem nagyon tudjuk például, meddig és milyen mértékben tud alkalmazkodni az ember ehhez az információzuhataghoz. A rengeteg információ iszonyú mennyiségű selejttel jár együtt, ma már sokan informatikai környezetszennyezésről is beszélnek.

A könyvtárak és a könyvtárosok évszázadok óta foglalkoznak az információk rendszerezési, tárolási gondjaival, nekik van legnagyobb tapasztalatuk az információ használatása terén is. Ezért **célszerű a könyvtári-informatikai tudásba belekóstolnunk, hogy jobb esélyeink legyenek az eligazodásban**.

Gyűjts össze példákat információszerzésre! Keress állatokkal, növényekkel és gépekkel kapcsolatos példákat is!

Az egyes szakterületek más és más módon foglalkoznak az információval.

Így például a **hírközlés** tudománya inkább technikailag vizsgálja az egyes információk egyik helyről másikra való eljuttatásának kérdését, míg adott esetben ugyanazt az információt a **tömegkommunikáció** másképpen kezeli.

Egy példa erre: ha a tenger alatti adatátvitel jól működik, és megfelelő időben és mennyiségben, kis veszteség mellett történik az információk átvitele, akkor a hírközlési szakemberek szerint jó az információáramlás. Ha ugyan-ezen a csatornán pontatlan hírek jutnak el a szerkesztőségekbe, akkor a hírszerkesztők panaszkodnak. Vagy gondolj arra, hogy milyen bosszantó a telefonbeszélgetés közbeni zaj, míg ugyanezt a telefonszerelő hasznosíthatja: talán még a hiba jellegét is meg tudja belőle állapítani.

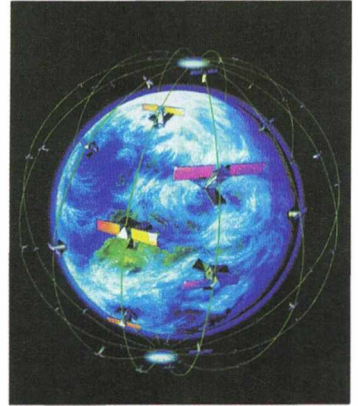
INFORMÁCIÓS TÁRSADALOMBAN ÉLÜNK

Felmerül a kérdés: miért is lett az információszerzés olyan fontos éppen a mi korunkban. **A világ olyan irányba fejlődik, hogy jelenét és jövőjét alapvetően meghatározza az információtermelés, illetve -fogyasztás. Ezt úgy is kifejezhetjük, hogy korunk az információs társadalom kora.** Sokan úgy vélik, hogy a könyvnyomtatás feltalálása óta – ebből a szempontból – most történt először igazi minőségi változás. Nézzük meg, milyen érveket tudunk ezen elgondolás mellé felsorakoztatni:

- az egész világot behálózó hagyományos (földi) távközlési rendszerek jöttek létre;
- az 1960-as évektől fokozatosan kifejlődött a műholdak átfogó rendszere, amely ma már közvetlen és olcsó vételi lehetőséget nyújt bárkinek;
- a 80-as évek közepétől elindultak világhódító útjukra az egész földkerekséget átfogó számítógépes hálózatok, az információáramlás soha nem látott mértékben felgyorsult;
- míg a korábbi korszakokban a mezőgazdaság, aztán az ipar, ma a szolgáltatóipar, azon belül is az információs ipar a fejlődés motorja;
- az utóbbi évtizedekben a fejlett országokban az emberek tömegei a tágabb értelemben vett adatelőállításal és -feldolgozással keresik meg kenyerüket.

Melyek az információs társadalom legfőbb ismérvei?

A továbbiakban az információ társadalomtudományokban használatos kezelésével foglalkozunk, amely az információt lényegében a hasznos ismerettel azonosítja. A megközelítések közül a könyvtári-informatikait vesszük alapul, amely a világról keletkezett és megszerezhető ismeretekkel foglalkozik. Tehát azzal, hol és hogyan tárolják az ismereteket, milyen információhordozókon őrzik ezeket, hogyan kereshetők vissza, és hogyan dolgozhatók fel.

Az információs társadalomba való átmenet döntő fontosságú folyamata: műholdak veszik körül a földgolyót

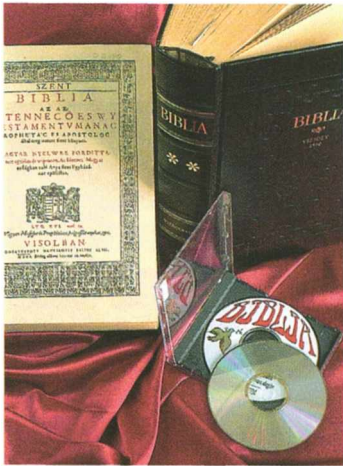
Hallottad már?

Egy mai embert – a reggeli rádióhírektől, a napi újságokon át, a napközben kapott szakmai híreken, faxokon keresztül az elektronikus információkat is beleszámítva az esti híradóig – egyetlen nap alatt sokkal több adat ér, mint egy Mátyás korabeli művelt városlakót akár egész élete folyamán!

KÉRDÉSEK

1. Miért mondhatjuk, hogy korunkban az információ gazdasági erővé vált?
2. Milyen összefüggéseket ismersz az információ és a technikai fejlődés között?
3. Mivel foglalkozik a könyvtári informatika?
4. Mit értünk az információs társadalom fogalmán?

A Biblia különböző hordozókon

AZ ISMERETEK HORDOZÓI

A gyakorlati kezelési és tárolási okokból eredően az ismereteket hordozó anyaguk szerint érdemes csoportosítani.

Ha a rögzítés, illetve a tárolás módjairól beszélünk, akkor a dokumentum* kifejezést használjuk. A hordozóanyag szerint megkülönböztetünk írásos, képi, audiovizuális és elektronikus dokumentumokat.

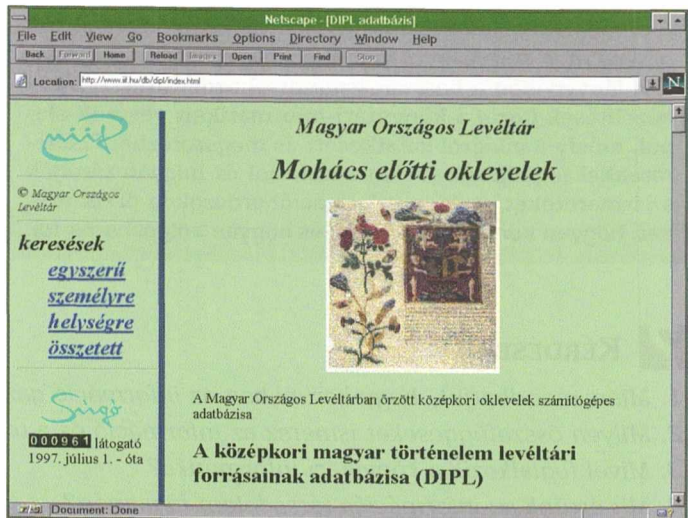
A dokumentumokat sokféle módon lehet csoportosítani ezen belül is. A számítógépes munkamódszerek miatt nagyon nehéz megvonni a határokat. Segít a megértésben az alábbi felosztás, amelyben egy-egy példával igyekeztünk jelezni, melyik csoportban mire gondolhatunk.

Hallottad már?

Sokan úgy gondolják, hogy a könyvtárak – ahogy nevükből is következik – lényegében könyveket tartalmaznak. Valamikor ez így is volt, bár kéziratokat nagyon régtől fogva találunk a nagyobb könyvtárak anyagában. Ahogy azonban egyre másra keletkeztek az új és még újabb dokumentumtípusok, úgy a könyvtárak ezeket is szükségszerűen gyűjteni kezdték. Először jöttek a folyóiratok és napilapok, majd a hanglemezek. Ezeket követte a videó és a zenei CD. Manapság a könyvtárak jelentős része gyűjti a számítógépes adathordozókon megjelent dokumentumokat is. Egy-egy nagyobb hazai egyetemen az olvasók ma már több ezer elektronikus adatbázist és folyóiratot érhetnek el, sokszor az egyetemi tananyag egy része is csak monitoron olvasható el.

A dokumentumok főbb típusai	Példák
ÍRÁSOS } <ul style="list-style-type: none"> — kézíratos — nyomtatott 	a „Nemzeti dal” kézírata könyv, folyóirat, újság
KÉPI } <ul style="list-style-type: none"> — ábrák, rajzok — fényképek 	moziplakátok az idős Kossuth képei
AUDIOVIZUÁLIS — film, video	játékfilm, dokumentumfilm
ELEKTRONIKUS } <ul style="list-style-type: none"> — multimédia lemez — internet-dokumentum 	világatlasz CD-ROM-on Magyarország nyitólapja

A levéltári információforrások is megjelentek a hálózaton

A következőkben röviden jellemezzük a legfontosabb típusokat. A hétköznapi életben használt fogalmak nem sok helyen térnek el az itteni használatuktól, de néhol azért – informatikai szempontból – pongyolán fogalmazunk.

Kézírtas dokumentumnak* tekinthetünk minden valóban kézzel írott írásművet. Ide tartoznak azok a dokumentumok is, amelyek nem kerültek sem kiadásra, sem terjesztésre, függetlenül attól, hogy ténylegesen kézzel, írógéppel vagy számítógéppel írták-e azokat. A könyvtári hagyomány – s néhol a törvény is – élesen elválasztja ezektől azokat az egyedi dokumentumokat, amelyek irattári jellegűknél fogva a különféle levéltárakba kerülnek.

Nyomtatott dokumentumnak* számít a nagyobb nyilvánosságának szánt, legtöbbször kereskedelemben is kapható összes *könyv, folyóirat** és *újság**. E két utóbbit és a más időszakonként megjelenő dokumentumokat *időszaki kiadványoknak** is szokták nevezni.

A **képi dokumentumok*** meghatározása már bonyolultabb, hiszen ezek is lehetnek egyediek és nyomtatásban sokszorosítottak. Talán az a leglényegesebb tulajdonságuk, hogy az információs értéküket a kép hordozza és önmagukban egy egységként kezelhetők.

Audiovizuális* (képi-hangzó) az a dokumentum, amely hangfelvételt vagy mozgóképanyagot tartalmaz, tekintet nélkül arra, hogy a tároló eszköz CD, DVD, film vagy éppen videoszalag.

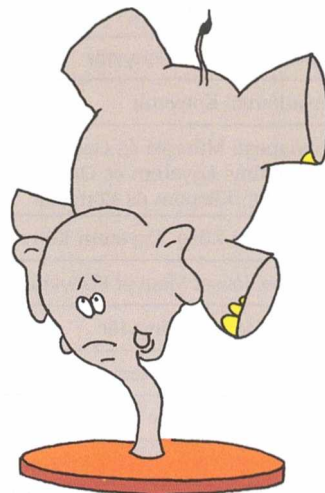
Az **elektronikus dokumentum*** igazából a legújabb idők szülötte, ezért még bizonytalanul bánunk vele. Legfontosabb ismérve, hogy az információkat megjelenési formájuktól függetlenül digitálisan* tárolja.

Bár a dokumentumok felosztása első látásra egyszerűnek tűnhet, érdemes kicsit gyakorolni a besorolást. Érdemes belegondolni, mennyi „bajt” okozhat itt a számítógép! Ugyanis használatával egészen újszerű és a korábbi műfaji határokat „felrúgó” dokumentumok keletkeznek.

A hálózaton megjelenő számtalan napilap hova sorolható? Ugyanezeket gyakran kiadják CD-ROM-on is... És ezeket hova soroljuk? És a számítógéppel nézhető filmeket?

A dokumentumok között ritka, de becses érték: a középkori oklevél.

No várjunk csak! Informatika, információ, bit meg bájta... erről volt már szó. Legjobb lesz, ha visszalapozol a számítástechnika-könyvedben. Vagy emlékszel mindezekre pontosan!?!?

KÉRDÉSEK

1. Melyek a dokumentumok főbb típusai? Keress példákat és jellemezd is őket!
2. Milyen különbségeit fedezed fel az audiovizuális és az elektronikus dokumentumoknak?
3. Milyen dokumentumtípusba sorolod a következőket: plakát; Lassie hazatér; zenés klipek; Aranybulla?

INTERNET-STARTVONAL I.

A könyvtárak világában tett internetes barangolásaink során nagyon sok helyet kereshetünk föl. Könyvtárak ezreiről található információ a világhálózaton, s legtöbbször ma már a katalógusa is elérhető. A könyvtárak hálózati nyitólapjai (homepage) persze legtöbbször ennél sokkal többet is nyújtanak: könyvtári kincsekről, különleges könyvekről, különgyűjteményekről és számtalan más érdekességről találhatsz információkat. Az alábbi gyűjtemény a legfontosabb külföldi és hazai címetek tárja eléd.

Könyvtár neve	Hol található?	Internet-címe
Magyar könyvtárak az interneten	Internet	http://www.mek.iif.hu/porta/virtual/magyar/opac.htm
Magyar Országos Közös Katalógus	Internet	http://www.mokka.hu
Magyar Elektronikus Könyvtár	Internet	http://mek.oszk.hu
Neumann-ház	Internet	http://www.neumann-haz.hu
Országos Széchényi Könyvtár	Budapest	http://www.oszk.hu
Debreceni Egyet. és Nemz. Könyv.	Debrecen	http://www.lib.klte.hu
Szegedi Egyetemi Könyvtár	Szeged	http://www.bibl.u-szeged.hu
ELTE Egyetemi Könyvtár	Budapest	http://www.konyvtar.elte.hu
Pécsi Egyetemi Könyvtár	Pécs	http://www.lib.pte.hu
Akadémiai Könyvtár	Budapest	http://w3.mtak.hu
Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem és Orsz. Műszaki Inf. Központ és Könyvtár	Budapest	http://www.omikk.bme.hu
Budapesti Közg. Egyetem Könyv.	Budapest	http://www.lib.bke.hu
Katona József Megyei Könyvtár	Kecskemét	http://www.kjmk.hu
Békés Megyei Könyvtár	Békéscsaba	http://www.bmk.iif.hu
Verseghy Ferenc Megyei Könyvtár	Szolnok	http://www.vmfk.hu
Somogyi Könyvtár	Szeged	http://www.sk-szeged.hu
Vörösmarty Mihály M.-i Könyvtár	Székesfehérvár	http://www.vmmk.hu
Külföldi könyvtárak az interneten	Internet	http://www.bibl.u-szeged.hu/bibl/opac/kulfold.html
British Library	London	http://www.bl.uk
Library of Congress	Washington	http://www.loc.gov
Osztrák katalógusok	Internet	http://www.bibvb.ac.at/verbund-opac.htm
Amerikai katalógusok	Internet	http://sunsite.berkeley.edu/Libweb/
Melvyl – közös kaliforniai katalógus	Internet	http://melvyl.cdlib.org
NISS OPAC – angol katalógusok	Internet	http://www.niss.ac.uk/lis/opacs.html
Német könyvtárkatalógusok	Internet	http://www.bsz-bw.de/bibliendienste/deutsch.html
Francia könyvtárkatalógusok	Párizs	http://www.bnf.fr/pages/liens/bibliotheques/index-db.html
Bibliothèque Nationale de France	Párizs	http://www.bnf.fr